

په ندىن پيشينان دهوزانين حاجى قادري كويى دا

Proverbs and Sayings in the Poetry of Haji Qadir Alkoy

پروفيسور ياريددهر دكتور عبدالله ياسين ناميدي

بهشى زمانى كوردى / كوليژى پهروهدهو زمان / زانكوى لوبنانى فهره نسي

ماموستا حهيدهر جهوهه ره حمهد

بهشى زمانى كوردى / كوليژى پهروهدهو زمان / زانكوى لوبنانى فهره نسي

پوخته

معلومات البحث

ئه ده بئ فولكلورى جهه كئ شه ده رو بالكيش دميژوو يائه
ده بئ كورديدا گرتييه، چونكه ئه ده به كئفره به رهه مه وده وله مه
نده ب چق و شاكين خوڤه، زبه رهقئ چه ندى پرانيا هوزاننانين كورد
مفاژقى كه له پوورئ كه فن وه رگرتييه. حاجى قادري ئيكه ژوان
هوزاننانين به رنياس دوى بيافيدا، نه مازه شيوازئ بكارنانينا وان په
ندادناف هوزاننانين خودا كو بشيوه كئ هوستايانه وسه رنج راكيش
ودجهئ خوئى پيدفيدا وه ژيداناماژه پئ كريه. كوتيداناييه تمه
نديا هوزاننانى ديار دببته دهه لبژانانوان په نادادا. نارمانجا سه ره
كى ومه به سنا هوزاننانى ئه وبوو، كو پتر رمانانوان بؤ ملله تئ خو
خويابكه ت ولايه نين ژين وژباروان ياجقاكى وئابوورى وراميارى

تاريخ البحث:

الاستلام: ٢٠١٩/٣/١٢

القبول: ٢٠١٩/٥/٢٦

النشر: ربيع ٢٠١٩

Doi:

[10.25212/lfu.qzj.4.2.3](https://doi.org/10.25212/lfu.qzj.4.2.3)

الكلمات المفتاحية:

Literature, folklore,
prominent, history,

به رچاف بکه ت، وان پئ هشیار بکه ت وراستیا بابه تابؤ وان شرؤفه
بکه ت و بقئ ژئ ئه زموونا خوؤیا شیعرئ ده وله مه ند بکه ت..

production, Haji
Qadir, context,

Proverbs, illustrate,
poetic.

پیشهکی

بابه تی بکارنانینا به رهه می نه ده بی فۆلکلۆری دنه ده بیاتین کوردیدا، بابه ته کی گه نه ک به رچاف
وفراوانه. پیرانیا هۆزانه نین کورد سوود ومفا ژوان ژانرین نه ده بی فۆلکلۆری وهرگرتینه و بشیوازه کی سهرنج راکیش
دبه رهه مین خوذا تیهه لکیش کرینه. (حاجی قادر) ژئ ئیکه ژوان هۆزانه نین به رنیاس دوی بیاقیدا، نه خاسمه په ندین
پیشینان بشیوه کی به رفهره وگونجاو و دجهی خوذا بکارنانینه. تاییه تمه ند ییا حاجی تیدا دیارو خواییه کچه ندی
شه ره زایه دبارئ هه لپژارتنا وان جوړه په ندین جوړا و جوړدا. ژبه ر قئ چه ندی دقئ شه کۆلینیدا مه هه وئدایه
روناهیی به رده ینه سه روان په ندین راسته وخو دناف هۆزانه نین خوذا بکارنانینه، دگهل وان په ندین دی نه قین بشیوه کی
نه راسته وخو و قه شارتی دهۆزانه نین خوذا په نا بو برییه. نارمانجا سه ره کی یا حاجی نه و بوو، په ندا بکه ته هیقینی
گه هاندنا په یما خو ژپیخه مه تی هوشیار کرن و به رفهره هکرنا هزر و بیران، دناف چین و تووژین ملله تی کوردا.

په یقین سه ره کی: فۆلکلۆر، هۆزان، په ند،

پشکا ئیکئ

پیناسا په ندی

أ- په ندی پیشینان

په ند ژانره کا گرنگا نه ده بی فۆلکلۆری یه، ئیکه که ژشاکارین هه ره ب مفا و قازانج دناف کومه نگه هی
مروفا یه تی وده ربینا هه ستئ پاک و پاقرئ پیشینانه. په ندا پیشینان ژیده ره کی کارا و زیندی و ره نکفه دانا بیروه زرا

لدويڤڤ قى پيناسى بۇ مه ديار دببیت كوپه نند كاروكريارين ئادهميزادينه، ههر دكه قندا باب وبالكالين مه دسهردهميين خودا دهربرينه، بهلى دياردهكا تاييهت نينه بسهردهمهكى بهلكى د ههر سهردهمهكيذا جورهك ژپه نندا سهره لداينه لدويڤڤ كاودانين ژيانا وى سهردهمى، گهر لدويڤڤ قى پيناسى بيت په نندا پيشينان تاييهته ب باب وياپيران قه، نفس ل دويڤڤ نشى و پشت بپشت هاتينه قه گوهاستن. دقيت د سهردهمى نويدا په نند سهره لبدت وبييته سهربور بۇ نفس ونه قيين داها تيدا O

ههره وسا محمد توفيق وردى دببىت ((په ندى ميللى بايه خهكى زورى ههيه چونكه نه وپه نندانه بريتين له قسهى نه ستهق وناموزگارى و تافيكردنه وى چهند نه وه بهيكى خهلكى باب وياپيرى پيشينان، له گه ل نه و رووداوانهى به سهره گه ليك له گه لان تيبهر دهن له قوناغيكى ميژوويى دا له په ندى ميللى دا رنگ ددهاته وه چونكه له واقيعى جه ماوهرى ميللى به تالى وخوشبويه وه له ههر قوناغيك دا ده دويت)) O وردى، 1975، ل 53

په نندا پيشينان د نه نجامى روويدانين خوش و نه خوش يانزى چاك يان خراب ژلايى كه سانين شه هرزا و ليژان و زيرهك سهره لدايه، كو بيبه نه گه را مفا ژى وهرگرتنى بۇ نشى داها تى ژى ل نه نجامى وى سهربورو نه زمون وچيژا كو هه دگوتنيدا O لدويڤڤ وى پيناسى بۇ مه روهن دببیت كو په نندا پيشينان شيرت وچاكخوازى ورسه نايه تى د روخسار وشيوهيدا پيڤه دياره ولدهمى دان وستاندن وناختنييدا خويا دببیت كوشره تين ب نرخ وبها د ده ته مه و ل هه مى دم وه لويس تين ژيانيدا جهى خو دگريت. په نندا پيشينان دقيت ب زمانى فه رمى يى نه ته وه يى بهينه نقيسين، فالابيت ژ په يڤه وزارا قين بيانى، نه ف چه نده نيكه ژگرنكترين تاييه تمه ندى يين په نندا كوردى، كو بزمانه كى په تى وروان وپه ي زارين زمانى كوردى هاتينه بهرهم نانين، له وما د ده مى بكارينان و خويندنا وندا هه م چيژ تيدا يه و هه م وهكى نه زمون هكى شيرتا پى نارسته دكهن، داکو قازانج ومفاى ژى وهر بگرن. عومهر شيخه لا ده شته كى، وهكى فونكلورناسيك خويادببیت، دببىت په نندا پيشينان ((گوته و ناخواتنيكى وردى كورت كراوهى گشتى هه مه لايه نهى به سنك وبه وه جه، ژيان و به سهرهات وچونيه تى بارى سهردهمه ديږينه كانمان ده هينيه ته وه ياد، دهربرين وناوهر وكه كهى هه ردوو كيان شايسته و ئيوه شاوهى يه كترن، ونه نندازى له يه كتر گونجاويان پر به پرى يه كترن)) (ده شته كى، 2001، ل 5)

د قيږه دا دهر دكه قيت، كو په نندا پيشينان ژلايه كيڤه سهربور و نه زمون و ژلايه كى ديڤه زانين وناسينا ساده يا خهلكى يه. ژبه رهندي دهربرين وناقه روكا په نندا ب په يڤه كا جوان و هه ژى هاتينه پيشكيش كرن، كو دقيت بگونجيت دگه ل وى كارو كريارين په ندى ب سهردا دببىز. (قه ناتى كوردو) نيكه ژوان كوردين نيكه تيا سوقيه ت، كو وى ژى گرنكى وپيته ب بوارين نه ده بى فونكورى دا يه. دهر باره ي په نندا پيشينان يان (گوتنين مه زنان) دببىت

مجلة قهلاى زانست العلميه

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية - اربيل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢) ، ربيع ٢٠١٩

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

نیکه ژ هونه رین خه لکی ، بی کو هاتبیتته نقیسن ، ناخفتنه کا کورته بهراپتر کیش و قافیته تیدا هه یه (فوناد
حسین ، 1990 ، ل 6

ل دوماهیکیدا و ودر نه نجامین پیناسین سه ریذا هاتین ، نه م ژى پیناسا په ندی دکهین و دبیزین ده برین
و بیژه بین ب بها و کهفتن ، کو بشکه کا زیندی و دهوله مه ندیا که لتووری نه ته وی پیک دینن و بکارنینانا وان
دناخفتن و گفتوگودا رهوانیا زمانی نیشان ددهت و سه رنجا کوهدارى رادکیشیت و سه رباری زیده کرنا چیرۆ خوشی دگوتن
و گو ه لیبوونیدا .

یانژی دبیزین سامانه کی که له کی ب بهایی نه ده بی فولکوری ملله تی کورده و کوپتر دناف ته خا
نه خوینده وارا هاتیه بکارناین ، نه وژی ژبه رکیم به لاقبوونا نه خوینده واری و فیرکرنی له و ما په ندا کریه چه که کی
دهستین خو و له هه می روویدان و کاودان و کار و باره کیدا په ند هاتیه گوتن ، نش لدویف نفشی هیلايه و کرینه
پیشه نکا کارو شولین خو .

ب - گرنگیا په ندی

په ندا کوردی د هه ر فونانغه کیدا سه ره لدا بیت گرنگیا خو هه بوو ، گرنگیا وی ژى دهندی دایه ، کوهه ر گاف
وهسا هه ست دکه ت تازه ژ دایک بیبه و هاتیه دارپرتن بیکو خودانی وی دیار بیت ، دکارین د هه ر په نده کیدا (کتیبک
، نامیلکه یهک) و (شیین و دارشیتیک) دورست بکهین ، ژ بلی هندی د دراما و شانۆییندا مفا ژى تیتته وه رگرتن ،
ههروهسا هوکاره که بو گهرم و گرکنا جفات و رینشتن و دیوانخانا . نه و که سی دپه ندین کوردیدا شاره زا بیت و ژ
به رکرین هه رده م دهوله مه نده د ناخفتن و قسه کرنیدا و دشیت به رامبه ری خو رازی بکه ت و دبیتته کورگیر ناخفتن زانی
ناف جفاتادا .

دیسان گرنگیا په ندا د هندی دایه ، کو نه ف په نده هه ر نیک پشتی سه ربور و نه زموونه کی درست بووینه
و هه ر وهک باب کالین مه گوتین (هه ر نه قله ق له خه ساره کی) خال ، 1971 ، ل 484

دخیره دا مه به ست ژى نه وه ، ده می مرؤف هه ر کاره کی نه نجام بدت ، چ ژلایی جفاکی یا نابووری یا سیاسی
..... هتد ، دی نه زموون و سه ربور بو مه درست دبیت ، و د بیتته نه گه را هندی مرؤف جاره کا دی وان هه له و چه وتیا
دوو باره نه که ته فه ده می وی کاری جاره کادی نه نجام ددهت .

مجلة قهلاى زانست العلمية

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية - اربيل، كوردستان،

العراق

المجلد (٤) - العدد (٢) ، ربيع ٢٠١٩

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6558 (Print) - ISSN 2518-6566 (Online)

(Print)

ژ بهر قى چه ندا د سهريدا به حس ژيکرى ، گرنگيا په ندى وهکريه کو په ند گوزارشت ل کومه کا هزرو بير و بوجوونا بکه ت کو کوم کريا به ريخودان و بينينا خه لکي يه هه قبهري گهردوون و دونيايي ، ژيانى ، مرنى ، چاره نشيى ، قهدهرى ، قيان و قيني ، شهر و کاودانين سياسى و جفاکى هتد . لپه ي تپيه ربوونا دم و وهختى په ند شيابه خو گريده ت ب ديروکا کومه لگه هى فه و دکه ل هه مى سهردهم و قوناغين بهرف پيشقه چوونا کومه لگه هى دا بچيت و پي نکافا پافيت ، هه رد کومه لگه هى کشتوکال و چاندين و دهره به گييدا تا ده ستپيکا شارستانيه ت و تپيه ربوون دگه ندا

هوزانقانين کلاسيک و نوى مفاوسوود ژ په ندين پيشينان وهرگرتينه و گه لهک جارا دگه ل هوزانين خودا تپيه لکيش کرينه ، نهف ديارديه د ناف پرانيا هوزانقانين کوردا هه يه ، (حاجى قادرى کويى) ژى نيکه ژوان هوزانقانين چه نهنگ کو دوى باريدا هه سپى خوتاو دايه و نهف ريکه کرتيه بهرو گه لهک ب هويريى نهف چه نده بکارنيمايه و نه نجام دايه . بو پشت راستکرنا قى چه ندى دى دق قه کولينييدا بتنى هوزانين وى يين کوردى هاتينه دهست نيشانکرن ، کو په ند تيذا بکارهاتينه ، حاجى ل چه ندين جهان دا ناف هوزانين خودا ، په نابو بکارنيمايه په ندا بريه ، ژ پيخمه ت ب هيزکرن و موکم کرنا مه بهست و نيازنا نافه روکا هوزانين خو .

پشكا دووى

حاجى ب دوو شيووا په نند بكار نائينه .

ا - ب شيووى راست و خوؤ :-

حاجى سه ره ده ريه كا كه نهك جوان وړيك و پيك دگهل په نندين پيشينان دقې بواريدا كريبه ، راسته و خوؤ په نند
وهرگر تيه وى ده ستكارى دناق هوزانين خوذا بكار نينا يه ، ههروه كو دقان نمونين ژيريدا دياربيت .

ههركه سيكى كه سه ، ناكه س نيبه ، ههرفيكى به سه

دوره سه رباسى خهت و خالى هه تيوى خوومان ديوانى حاجى ، ل83

نيق ديرا نيكي

(ههركه سيكى كه سه ، ههرفيكى به سه)

يانزى ،

(ههركه سه كه سه ، نه لفيكى به سه)

په ننده كا پيشينانه و ، هوزانقانى رسته و خوؤ وهرگر تيبه و نيخستيه ناقف ديراهوزانا خوؤ ، كو نه قه رى
دهونه رى رهوانبيژيدا دببزي (تيهه لكيشان) ، به لى نه وى جهى به ريخودان وسهر راوه ستيا نه دقيره دا نه قه يه
" حاجى " په يقا (ناكه س) ي بو په ندى زيده كريبه ، نه قه رى ژبه ر دوو نه كه را :-

1 - ژبه رهندي كو ژمارا برگين په ندى كي متره ژمارا برگين ديراهوزانا وى ، به لى نه كه ر " حاجى قادر " ژبو هندی
بيت كو كيشا هوزانا وى تيك نه چيت نه قه هيج ژ بهايى هوزنا وى كيم ناكه ت ، به لى كه نهك ب
شه ره زايى داريز تيبه و نه بوويه نه كه رى تيكدانا راما نا په ندى ، به لى به روقارزى بويه نه كه رى
پتراما نا په ندى روهن ودياربيت .

2 - بكارنينانا په يقا ناكهس كو نهفهژى هيمايه بو پهندهكا دى كو دبيژيت (نه ناكهسان بكه بهكهس ، نه كوره ناوان بكه بهرېز ، دياره " حاجى " زوررق وكين بهرامبهر مروقى (ناكهس) هه بوو ، ژبه رهندي دبيژيت (ناكهس) نينه ، كو ليړهدا " حاجى " ژبلى هندي كوكه سايه تى بلنذكريبه ، بهايه كى دى پيدايه كو دبيژيتى تو (ناكهس) نى

ته نه ئى كارى بى خيره

دهستى ماندى له سهرزگى تيړه ديوانى حاجى ، ل781

ل ديړا نيكي دا حاجى قادر : سهرنه نجامى وان كهسان نيشان ددهت كو ته مبه لن و ناف خه لكى هيچ حسابه كى بو نا كهن ، به ئى ل ديړا دوويدا (دهستى ماندى له سهرزگى تيړه) ، پهندهكا پيشينانده و هوزانقانى وه كو خوى و بيبى دهستكارى دناف هوزانا خودا تيهه لكيش كړيه .

(دهستى ماندى له سهرزگى تيړه)

نهفه د گه ل كيش و رامانا هوزانا خودا گونجانديبه و كريبه دستوره كى نابوورى راست و رهوان ، نهك هه ر بو وى سهردهمى ، به لكى بو نهاو كومه لگه ي شارستانى هه ر دهست ددهت و بوليگه كره كرنا بهرهمى و كرى و مووچهى كاروفرمان و حه قى ماندوو بوون ، نه ريتيكي راست و دروسته 0

(دهستى ماندى له سهرزگى تيړه) وهك شيرت و ناموزگارى ب كارديت ، واتا مروّف نه گه ر ل ژيانيدا كه فته كاركرنى بى نان نابيت ومنه تا كه سى هه لناگريت و حه سيته فه .

ههروهسا نهف پهنده ب سى شيوين دن ژى هه يه :-

1. هه تا مرنى هه ركرنه

واته مروّف تا دژياندا مابى دقيت ل نيش و كارا بهردهوام بى

2. هه تا نه وهى گيانى ماخوى نابى .

3. ته مبه ئى كورى زند بيانه .

واته مروؤف تاماندوو نه بىت و هوئى نه فه مالىت نانئ ناخوت ،

4. تانارهق نه برئزئ شىرىنى ناچىزئ . بىرداود مه خمورى ، كؤفارى كاروان ، ژ 159 ، ل 109

ب ته فابى دقان په ندىن سه رىدا ، بؤمه بوهن دبىته فه ، كو كؤمه لگه هئ كورده وارئ هه ژ ژ مروؤفى ته مبه ل و هه مسارو ته وه زه ل نه كرىبه و ناكه ت .

ئىستاكه ش فرسه ته كه لئ باران

كه په نهك بوچئ به له پاش باران ديوانئ حاجئ ، ل 237

ئىف دىرادوؤئ (كه په نهك بوچىبه له پاش باران) په نده كا پىشنانه و ، هؤزانقانى وهكى خوؤ راسته وخوؤ دناقف هؤزانا خوؤا تىهه لكىش كرىبه .

ونه ف په نده بقئ شىوهئ خوارئ ژئ هه نه .

1. ئىشى به وهختئ پاشائ سه ر ته ختى .

2. ئىش له كاتئ خوئدا بىكه .

3. كارئ نه مرؤ مه هه سبه ئىئ (به يانئ) .

4. (پاش باران كه په نهك بئ سووده) هه رده وئل كاكه بئ ، كؤفارى ناسوئ فؤلكلورى ، ژ 22 ، ل 88

ب كشتئ نه ف په ندانه ل سه ر هندئ نه ، كو ئىش وكار دقئت د ده مئ خوؤا به ئنه كرن .

ناسنى سارد به فوو نه رم نابئ

به ترانىش هه مام كه رم نابئ ديوانئ حاجئ ، ل 235

ل هندهك جهاندا " حاجئ قادر " دوو په ندىن پىشنان بكارنابىنه ، وهك دقئ دئرا هؤزانا سه رىدا دياره ، هؤزانقان ب هندهك گوهرىن د ژمارا برگاندا و كوئجاندىان د كه ل كىشا تىكرايا هؤزانا خوؤا وهك دقان هه ردوو

مجلة قهلاى زانست العلمىة

مجلة علمىة دورىة محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانىة الفرنسىة - اربىل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربيع ٢٠١٩

رقم التصنيف الدولى: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

په ندادا (ناسنى سارد به فوو نهرم نابى) و (همام به تر گهرم نابى) نهف دوو په نده بو شىرهت و ناموزگار يكرنا
كورين نه تهوى خو بكار ناييه زل و رهق و روويت .

دهون ناخر ده بيته دارى گه و ره

مهري لهر خدمه تى بو كوشتى چه و ره ديوانى حاجى ، ل 268

ديرا نيكي جه قهنگ و هيمايه بو په ندا (هه رده و نه ده بي به دار) .

يانزي بقى شيويه (هه رده و نه ده بي به دار له بنيا نه هه سيته وه فه قير و هه زار) شاره زا ، په ندى پيشينان ، ل 24

ديرا دووى زى " د ناقف كورده و اريدا ، ب تاييه تى و نه خامه نه وين (مه ردارن و ته رش و ته والا) بخودان
دكهن ده مي بزنگ له رولا واز بيت . (مهري لهر ، ياخود پيره مهر) ژ جه له بي قه د قه تينن و د ده نه به ر پي ته ي ، داكو
قه له و بيت و تزي گوشت بيت .

خوتان ده لين : نه گهر چى مه شهورى خاص و عامه

هه ر ريو بيه ك گه رابى نازاتره له شيران ديوانى حاجى ، ل 88

نيق ديرا دووى نامازه يه بو په ندا (ريو بيه كى گه ريده باشتره له شيريكى نووستوو) يان (ريو بيه كى گه روک
، له شيره كى نووستوو باشتره) گه ردى ، په ندى كوردى ، ل 416

خه فى يه نايه ته لاي نيمه له تاريكى شه وا

روزي رووناكه ده ترسى له عه وام و نه گزير ديوانى حاجى ، ل 14

نه قه زى هيما و نامازه يه بو وى په ندا كو دبيژيت (پياوى خراپ هه رده م له بوژى رووناكيش ده ترسى) .

يانزي (قه ل قه لاشك له خو ي به شك) (مريشكه ره شكه له خو به شكه)

مجلة قهلاى زانست العلمىة

مجلة علمىة دورىة محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانىة الفرنسىة - اربىل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربرىع ٢٠١٩

رقم التصنىف الدولى: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

ئهفه زى بؤ هندى بكارديت كو ئىكهك ئهكهركارى خراب كر بىت ، ل ههمى تشتهكى ب گومانه يا ژويقه به حس و بيهو ههمى كافا دوو دلهو باوهرى بخوينه .

وه بىغه مبهرا (س خ) دفه رموت (البئر حسن الخلق والاثم ما حاك في صدرك و كرهت أن يطلع عليه الناس) . حديث شريف ، شيخ العثيمين .

له بهر حيزه بخويى و ناته بايى

ديوانى حاجى ، ل 81

له ژير حيزى حيزان بووينه دوشهك

نىف ديبرا ئىكى يا هوژانا وى هيمايه بو په ندا (حيزى هه مبانهى لوكه يه ، تاتى بكهى ده يگرى و جى ده بيته وه) .

ئهفه زى وى دگه هينيت كو ئىكهك ههركسه و ناخفتهكى ببيژنى رازيبه و قه بوول دكه ت ، ب قى زى ب (خو كركرنى) ل ههمى شوين وجههكى جهى خو دكه ته فه .

باغى و راغى بلبله ده يكاته جى زاغ و زهغن

ديوانى حاجى ، ل 179

گورگ مام رپوى له بيشه ولانى شيران دادهنى

شبرى درونده وهك له بيشه نه ما

ديوانى حاجى ، ل 214

گورگ و مام رپوى دينه رهقس و سه ما

ده لىن ئىستا ههوارى گورگ و شيران

ديوانى حاجى ، ل 246

وهكوقه لى جه سوودى تو يه ويران

ئهف ديوانه تىلنىشانن بو په ندا (له جى شيران رپوى دهكهن گيران) ههركه دى دهر بارهيدا ئهف په نده زى ههيه كو دبىژن (كه شير له مهيدانى نه ما ، رپوى ده بنه پالهوانى ساحه) .

مجلة قهلاى زانست العلمية

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية - اربيل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربيع ٢٠١٩

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

وه قى په ندى ژى دبېژن

شېر كه پير بوو ده بېته قه شمهر جارى سه يان

(باغ و راغ ببله ده يكاته جېي زاغ و زهغه ن)

قىره دا هوزانقان باسى (خویندنا بولبول و گول و گولزار) دكته كو مه به ستا حوكم و حوكمداريه كا دادوهره ، به لى ل پاش وى زاع (قه له رهش) و زهغه ن (چوله كه ره شه) ، ل پشتى بولبولى دهين و داگيرى دكهن ، كو قه له رهش ژى ل نافه كوردا دا خویندنا وى په سندنينه ، نه گهر كه سه ك نه زانیت باخقيت يانژى زه لاهه كى زمانى وى بباشى نه گهریت دى بېژنى

(ده لېي قه له ده قېرى)

(وه كو قه لېي حه سوودى تو يه ويران)

قه لېي حه سوود / دلى حه سوود ويرانه .

جا ويرانيه كو ماددى بيت يانژى مه عنه وى .

ماددى / خو نه گهر ده و نه مه ندوزه نگين ژى بيت سوودى نيهه .

مه عنه وى / هه رده م نه م مروقه دوو دله .

هه ره سا پيغه مبه ر ژى (س خ) د فهرموت :- (اياكم الحسد فان الحسد تاكل الحسنات كما تاكل نار الحطب) . حديث شريف ، شيخ العيمين .

باسى ويرانه ده كات ، ده سپيكي باسى دلى حه سوودى كر ، و قيره ژى باسى مارو ميرييا دكته ، چونكه جهه كى مارو ميري ليين وچول و به ياربيت . بيگومان مار و ميري دى هيلينين خو تيدا چيكنه ، نشيري ژى " حاجى " مه به ستا خويا هه ، كو ده سپيكي باسى باغ و بولبول و مار و ميري و ريشى و گورگا كر .

بهلى نهفاجهى سهرنجى يه " حاجى " وهكهه فيهكا (ليكچواندنهكا) زور جوان كريبه ، دلى هسودى و
خاكا مار و ميڤريا ب نيكدى وهكهه فى كريبه ، داركو هاته سوتن دببته خوئى و ب بايدا دجيت ، دكهل خاك و خوئيبا
مار و ميڤريان .

تامى نه ماوه قيصه و فورسه ت غه نيهمه ته

مه علومى خاص و عامه هرچى چوو نه هاته وه ديوانى حاجى ، ل 120

ل نيڤ ديڤا دوويدا (ههرچى چوو نه هاته وه) ناماژه و نيشانه بو په ندا (له كهه ل چووان مه چوو) يانژى (له دوو
چووان مه چوو) .

ته ماشاى قامه تم پيرى چلون تيپرى عه ساى دايه

درويه دارى كه وه وهك نه مامى تازه دانايه ديوانى حاجى ، ل 124

نهف ديڤه هوزانه چهند رمانه كا بخوفه دگريت :-

نهفهژى نه وپه نندن .

1. دارى كه وه نايپته گوپال .

واته زهلامى مهزن و خانه دان خو ناچه مينيت بوزه لامى خراب و زانم .

2. خووى شيرى هه تا پيرى .

واته نه كه ر نيكهك خوو رهوشتيك و تيتاليكى گرت ، كه لهك بزه حمه ته بشيت تهركا وى چه ندى بكه ت و ل
سهرى دهر وا هه تا پيرى بيت دكه ل دميينيت ، وهكو وى (دارى ناچه ميتنه فه) ههر چه نده شيرت و ناموزگاريا زى لى
بكهى بى سوود و مضايه .

بهلى " حاجى " باسى دارعه سا واته (گوپال) ي دكه ت كو دكه فنندا دارده سته كى گرنكى ب سالا چوويا و
نه ساخابوو ، تارادهيه كى نهاژى بكارديت ، نهف گوپاله داره كا راسته لايى سهرى وى هاتيه چه مانندن و خواركريبه

مجلة قهلاى زانست العلمىة

مجلة علمىة دورىة محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانىة الفرنسىة - اربىل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربرىع ٢٠١٩

رقم التصنىف الدولى: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

ژبؤ هندى لدهمى بكار دىت دا دهست بكه فىتته دنا فداوبگرىت ، بهلى نه كهر نه فه بىتته داره كا مهزن و ستوىر، نه و ب
سانهى ناهىتته چه ماندن ، جا نه فه بؤيه په ندهك د ناف كورده وارىداو له ورا دبىژن :

(دار به كه و ره بى نا چه مىتته وه)

جا " حاجى " لثىره دا تىل نىشانه كا جوان و دروست كرىبه كو دبىژىت (من به پىرى پشتم چه ما و ته وه ،
نه رى بؤ دبىژن (دار كه پىرى بوو تازه نا چه مىتته وه) .

بهلى ب كشتى " حاجى " به رؤفاژى فى په ندى كرىبه ، كو هه رتشتهك پىربىت چه مانده فه بؤ نىنه .

پشكا سىى

ب - ب شىوى ناراسته وخو: - د قىرهده هوزانقان وهكى خوى راسته وخو پهندى وهرنالكريت ، بهلكى ب شىوهيهك ل شىوهكان هىماى بو دكته وبشىوهكى هونهرى جوان دارشتينهفه، ههروهكو دقان نمونىن ژىرىدا هاتىن .

پارانوه وتهوه ككول لهم عهصره پاره ناكا

تيره دوعاىى جهوشهن پهيكانه حىزرى مهيدان ديوانى حاجى ل 235

نهفهژى هىمايه بو وى پهندى كو دىبىژىت:

(شتى به پىنه و پهرو ناكاه ته نىوه رو)

(مندالى به دهرمانى ناكاهه سهربانى)

واته هىچ تشتهك ب لاقه لاقه ودوعا وپاراننهفه برىقه ناكاهت ، نهكهر بزاف وپىكول وماندوو بوون دكه لدا نهبيت .

بهقسهى ساده برسى تىر نابى

دونىايى

و

دين

عهمه له عىزى

گفتوگو حاصىلى هه مووى بايه

عهمه لىببائه نانى تىدايه ديوانى حاجى ل، 235

ههردوو نهف ديره هوزانه نامازهن بو پهندا (سه دقسه ناكاهه يهك عهمل كرىار) .

عهمه لىبات (مه بهست كار و كرىاره و دىبىژىت ناخفتن ودان وستاندن وه كى باى دهين و دچن ، بتنى كرىار دمىنن وپىچ نابن .

لازمه خول بخوى وهكو بهرداش

هه موو قهرنى نه كورى نه مرى مه عاش ديوانى حاجى، ل81

((ههر چه نده " حاجى " وهك بوناكبيرهكى بيشكهفتى خوازى چاخ وسهردهمى خو بهرئخودايه مهسه لا نه ته وايه تى قيايه ب جورهكى زانستيانه چاره سه ريا فه لسه فا ژيانى بكهت ، بهلى ل سنوورى فه لسه فه يا نايينى ئيسلامى نه چويه دهرى . دشين بيژين حاجى (هوزانقانهكى مهلايى بير رووناك بوو) ههر چه نده جار وهك زانايهكى بيرمه ترياليست هزل كاروبارى ژيانى كريبه) . به دران نه حمهد هه بيب ، ل60

وهكى مه به حسكرى نه فه هوزانه كا فه لسه فى يا(حاجى قادر) ي ، كو بو دارشتنى سوود ومفا ژوى په ندى وهرگرتيبه كو دبىژيت (دونيا دهوران دهورانه) ، نه گهر بپچهك ل رمان ومه به ستا " حاجى " هويرببينه فه ، ب ته قيايى هيزا هوزانقانى بومه دهرده كه قيت ب گوهرينا ژيانا ناده ميزادى به روف بيشكهفتنى فه .

نه ودهمى ها تمه سهر شه كوه له خزم و كهسى خوم

رؤسته م ويوسفى گؤل پيره هه نم كه وته وه بير ديوانى حاجى ، ل64

هوزانقان باسى " رؤسته م ويوسف " دكهت كو نه وه هردوو ژ بنه مال وخيزان وخزم وكهس وكارين خو دويركهفتينه ، بهلى دقيره دا دبىژيت ههر چه نده ژخزميت خو بيزار بيم ، بهلى ناييت نه وئ چه ندى ژبير بكهين كو نه و پشت وخوينامنن ،
نه ف ديره ژى ناماژيه بو په ندين .

1. خزم گوشتيشت بخوا هيستك ناشكينى .
2. خزم گوشتيشت بخوا هيستك دهشاريته وه .
3. پياو به خرمى خوى نه بى گهرم نابته وه .

به قسه ي بى سهروپا تالى مه كه له زره تى خوت

بى موبالات مه سووتينه چراى فيكره تى خوت ديوانى حاجى ، ل59

بوچى حاجى نه خوينى وهك تووتى

نُهف	هردوو	دبره	هوزانىن	سهرى	نامازهن	بؤ	ديوانى حاجى، ل 67	په ندين

1. زمان به لای سهره .
 2. زمانى برأى سهرى سايه وه .
 3. زمانى برأى سهرى سه لامه ت .
 4. سهرت نايه شى (ژانه سهرت نبییه) په روکى تى مه نالینه . سهرى گوته زمانى ، هه تا توم بى جیرانى ، خوشى نابینم له ژيانى . به دران نه حمده د، ل 59
- ههروهکى (خلك) ى مسته فاى پروهیسی شاترى دببژیت (قسه بیگیژه ، ببیژه ، ببویژه) ژیدهرى بهرى، ل 59
- بیگومان د فیره دا نیاز ومه به ست نه فه یه کو مروف ل ده مى قسه کرن و ناخفتنیدا خه له تى و چه وتیانه که ت و کاکلکا ناخفتنى پیشکیش بکه ت ، خوژى و دهورو بهرین خوتووشى هیلاکه ت و سهر نیشانى نه که ت .
- ههروه سا خودى مه زن د قورنانا پیروزدا دهرموت (ولاتلقوا بأیدیکم الى التهلکه) . القران الکریم
- گهر هیج نه بى به نؤین تابع به ده وه له تى بن
- بیگاننه چاکه دوشمن نه که دوشمنى له خوتان بن
- ديوانى حاجى، ل 87

نؤین = فیل

نیف دیرا نیكى نامازیه بو په ندا

(دونیا به فیل عاقیبه ت (ناخیرت) به راست ، واته ل دونیادا به رامبه ر زه لامى زالم وسته مکارخو کرپکه وه هیج نه ببیژه ، به لى ل روزا قیامه تى دى سهرکه فتى بى ، به لى نه فا گرنکه نقیره دا دل و دهروونین ته د گه ل وی زالمى نینه .

نیف دیرا دووى ژى نامازیه بو په ندا

1. دار پوازی له خوى نه بى عومرى هه زار سائه .
2. دار کرمى له خوى نه بى ته مه نى هه زار سائه .
3. دار ده لى : ته ورکلکى له خوم نه بووايه هه رگیز نه ییده بریمه وه .

4. دار كرمى له خوئى نه بئى ناشكى . مه نسور مه عرووف ، په ندى پيشينان ، ل 17

واته هوين دوژمئين بيانباين ، نه وهكول ناف ئيك و دگهل ئيك دوژمن و ناكؤ بن . " بهرد له نزيك بيت دهكهوى " خوؤم به داراو نه سكه نده روخوسرهو نادهم

كهر بزائم له بهر نهم دهركهيه ده بمه سهكهوان ديوانى حاجى ، ل 83
حاجى دقيهدا مه بهستا وى خوشتشيا نيشتمان و نه ته وه يه ، هوزانقان ديبئزيت گرنگ نه فهيه ل وه لائى خوؤابم ،
خوؤه كهر پيشه وكارى من سهكقانى بيت ، نه فهزئى ناماژهيه بو په ندا .
(بهرد له جئى خوئى سهنگينه)

واته نه ز دناف وه لائى خوؤا كه سهكى مه زن و بهريز و خودان قهدرم ، نه وهك ل وه لائى غهريبابم . ههروهكى ديبئز : -
(حب الوطن من الايمان) قول ماثور

نهئى مههئى دوو ههفته تاشمس و قه مەر تويان نهوى

104 ديوانى حاجى ، ل
دانه گيرسان نهو ميسالى ناگر ، نه ميان گر نه بوو
نهف ديره ب شيوهكى گه نهك جوان به حسئ هونه رئ رهوانبئزئى كريبه ، كو خواستنه و ناماژهيه بوئى په ندا :-
بهرى مانگ به هيهره گ ناگيرئ
بهرى مانگ به بيژينگ ناگيرئ
يانئى

مانگك له چوار ده بئى حه وجهئى به نه نگوست نييه

واته نه كهر كه سهك سنج و رهوشئى وئى باش و جوان بن ، پيندقئى ب هيچ ناكهت و هه مئى كه س دئ نياسن و ريزئى ئئ دگرن .
ههركه بيستم پيئم دهئئى : (حاجى) سهگئى دهركانه يه

من له ترسى گورگئى بهد كارم كه رى خوؤم بهسته وه ديوانى حاجى ، ل 127

نيشف ديئا دووى ناماژهيه بوؤقان په ندين ژئيرئ :-

1. مائى خوؤت به هه ند هه گره ، سهگئى جيرانان به دز دهرمه هيئنه .

2. كهر بهسته ، خاوون رهسته .

3. كهر بهسته له خهم رهسته .

4. مائى خوؤت چاك هه نگره ، سهگئى هامسا به دز مه گره به دران نه حمهد ، په ندى پيشينان ، ل 60

5. پئى كه نه شيره كهت ببهسته وه و باروؤكهئى مائه درواسئى به حيز مهزانه .

(واته ناگادارى كورئى خوؤت بهو و كچئى درواسئى به بهد رهوشت مهزانه هه رده وئيل كاكه يئى ، ل 95

مجلة قهلاى زانست العلمية

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية - اربيل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢) ، ربيع ٢٠١٩

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

ب گشتى ئەف پەندە بۆ کەسەکی بکاردیت کو کارى خۆ قایم وموکم کربیت و خۆ پشت راست کربیت .

نەگەر توججاری (حاجی) پارە بیئە

مەتاعە نیک و بەد دونیا دوکانە

لە بۆ عوقبا بزانه کەم بە کەل دى

نەتۆ موختاری نیستا لە میانە دیوانى حاجى، ل129

هۆزانقان دبیژیت : (دونیا وهکی دوکانیکە کەل و پەلین باش و خراپ وتیکەل تیدانە ، جا تۆ کە رێقینکی
قى ژيانا دونیایی بی دى کیشکی هەلبژیری ، چونکە مرۆف نازادە دپەسند کرنا هەر ریکەکیدا ، بەئى بزانه کیشک
ژوان ب سوودن بۆتە . دیرا نیکی تیل نیشانە بۆوی پەندى کو دبیژیت :- (دونیا دوکانە باش و خراپ لە خۆ دەگرى)

سەوادى نەعزەمى (قەستەنتە نییە)

گەئى بی ناوی کردە صەدرى نەعزەم دیوانى حاجى، ل74
نیف دیرا دووی ناماژەیه بۆ رۆژگاری واتە هەر جارەك ترازى بلاى نیکیەکی دکەفیت و ناماژە یە ب پەندا .

(دونیا کلاوہ بۆژى بە سەرسەرى یەکیکەوہیە)

مەرگ و ژینە میسلى سیبەر و تاوہ

نەوہى باقى بمینى هەر ناوہ دیوانى حاجى، ل216

نەف دیرە ژى تیل نیشانە بۆ پەندا

دەوران دەولەتت لە دەست نەستینى

بەلام ناوی چاک تا سەر نەمینى

مجلة قهلاى زانست العلميه

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية - اربيل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربيع ٢٠١٩

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

له كارى چاكه دريځى مهكه

نهكهر توش نهماى نهوههرنه ميني

يانزي

ناو دهروا ناوبانگ ده ميني

دهست دهروا دهستكار ده ميني

پهندي من خامي ده زانن خامهكان

ديوانى حاجى، ل 204

شيرن و پوخته ده زانن پوختهكان

ههردوو نيڤه دير نامازهن بو په ندا

(قهدرى زيپر له لاي زيپرنگره)

له بهر پيرى نه مهنده بى چه واسم

ديوانى حاجى، ل 244

ده لپى نهركانى نيسلام نيناسم

نهڤه ديره زى نامازهيه بو په ندا (پيرى و سهده عيب) .

يانزي (گورگ پير بوو ده بنه قه شمهر جارى سهيان)

موسجه فى خوايه عالمى برسى

ديوانى حاجى، ل 187

به دوو نانى ده دات و نا ترسى

نهڤه ديره تيل نيشانه بو په ندا (برسپيه تى رپيهكى له هارپيه) ژبهرقى چه ندى حاجى دبپژيت: (خو

نهكهر مروقى زانا زى هاته برسپكرن، وى وهختى نه و نامادهيه دينى خودى زى ب دوو نانا بفرو شيت، نهڤه زى پيلانهكا

مجلة قهلاى زانست العلميه

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية - اربيل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربيع ٢٠١٩

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

دهوله تين نيمپرياليزمى بوو ، دهى و هسا ته خمين دكر، نه گهر ل وه لاتين روزهه لاتا نيسلامى زانايين وان بگرن ، وى دهى راسته وخو خه لكى وان وه لاتان وى بدويق دكه فن ، به لى گرنكاترين ريگا و هوكار بو قى مه به ستي نه وه بيهنه برسى كرن ، وى چاخى ناچار دبن بفيستكامه راقه وشروفه كرنا ناييني بكن و ، پشتى هنگى دكارن ب ته قايى ره و ريشالين خول وان وه لاتان به نه خوارى و خير و بييرين وان بخون .

يانزى نه ف پهنده بقى شيوه ي ژى هه يه :-

- 1 . زگى برسى نه هيچ نا پرسى .
(به يه كيك ده لين نه كاتى برسبييه تى دا چاوى بنوقيني و هه موو شتيك بخوا) پيرداود مه خمورى
ل108)
- 2 . برسبييه تى رييه كى نه هارى دا يه .
- 3 . باب مردى خه ويان ليده كه وى ، زگى برسى خه وى ليئاكه وى .

ئيتتيجا دى به ئيتتيفاقى نه نام

سو پهره بو حه واديسى نه يام

بى نه گهر ده ستي يه كترى بگرن

وهك نه سكه ندهر جيهان هه موو ده گرن ديوانى حاجى، ل188

حاجى دقيره دا داخازى ژتير و هوژ وميرنشين و گشت بيكهاتين جودايين كومه لى كوردى دكه ت ، كو يهك بگرن و ناته بايى بخه نه د گوريدا ، ب ريكه قتن و پارزيوونا هه مى لايه كى هيشى و ناواتين مه دى بدهست فه هيبن و دووير دبين ژه يتنه و پيلانين دوژمنان .

نه ف ديره ژى ناماژيه بو په ندا

(برا نه پش برا بى ، مه گهر قه زه له لاي خودابى)

پشتى هينگى حاجى مزگينى وموژدهندى ددهت ، كو نهگهر دهست ل ناف دهست و دل دناف دلداين ، نهفه نمونا نهسكه ندهرى دئينيتهفهو دببئيت دشين هه مى جيهانى بگرن .

حاجى قادر ژوى چهندى پشت راسته كودناف وه دا چاك دببئت وبهيزدين ودكارن په لامارين دهرقه ژى پافيزن ، كو نهف چهنده هيچ وهخته كى داخاز و مهبهستا وان نه بوو. د راستيدا مهبهستاحاجى نهو نينه كو كورد ببينه داگرهگر. بهلكى مهبهستاوى نهو پهري بهيزبوونا كوردايه ، نهف بهيزبوونه ژى دى وهكته كوب هه مى جهه كيدا بلاف بين فه .

پهندى من خامى دهزانن خامهكان

شيرن و پوختهى دهزانن پوختهكان ديوانى حاجى ، ل 204

ديرهكه نامازيه بو پهندا :

(قهدرى زير له لاي زير ينگره)

(نان بو نانهوا گوشت بو قهساب)

قهدرى زير / نهفه ژى هيمايه بو حيكايه تهكى كو بنافى (قهدرى زيره) كو دناف حيكايه تا دا نيشان ددهن .

نهم وهفته ههركهسى وهكو حاجى له گوشه نا

دهسته گوى به دهسته وهيه ، دهستى بردهوه ديوانى حاجى ، ل 121

قيرهدا دقيت نامازه بوهندى بكهين كو نيكهك ژيارين فولكلورييه كول هه لكهفت و ناهه نكين جاران و نه خامه نها ژى ل گوندان ، يان ل شهقين زستانى ل ناف كورده وارييا خوماندا په نايى بو دهن ، ياريا (كه ره مستانى) يه ، كو بو قى يارى (9) كولا ف و گوستيركهك پيدقبييه ، ياريكه ر دبنه دوو دهسته . هه ر جارى دهسته يهك دى گوستيركهكى ل ناف نيك ژوان كولا فا شه شيرن ، لايه نى هه قبه ر پيدقبييه ل سه روان ببينه فه ، قيجا نه گهر هاتوو شيان ببينه فه ، سه ركه فتى حسيب دبن. دوى يارييدا دببئن دهستين وان دهسكيت گولان نينان ب وى شيوهى يارى دكه ن هه تا ماندى دبن ودوو باره دببته فه . دهرنه نجام كى پتر دهسكين گولان نينان ، نو بسه ركه فتى وبرى دهرميرن ..

دقى ديريدا (حاجى) مهبهستاوى نه وهيه بببئيت ، نه قرو گرينگ نه وهيه . مروقى به لگى سه ركه فتنى

ددهستد اببت ، نه وهكو تشتين دن مينا پاره و پول ، نه فه ژى تيل نيشانه بو نه وى پهندى دبببئيت (نه وهى دهسته

گوى هينا نه وهه وه) يان (نهو نانه نانه نه مرو له خوانه)

نهما نه قيصه بيكه زور كراوه

وهكو ناوى شهوى تامى نهماوه ديوانى حاجى، ل 258

ناماژهيه بو په ندا (شت نه گهر زور دووباره كراو ، تامى نامينى) .

نهما ژى وه سايه ، نه گهر ناف ل ناف جامه كيدا بمينيته قهو شه ف بسه رداهات ، سپيدى قه خوى تاماوى دهينه
گوهرين وديبژنى (نافا شه قى) .

هينده صورته زور بووه ، مه ناله به ينا وون بووه

نيسته كى بى صورته و مه عنايه عه ييى بت په رست ديوانى حاجى، ل 57

نيق ديبرا نيكي ناماژه يه ب په ندا (كه زور هات قه وائه به تاله)

د راما نا نيق ديبرا نيكي دا وه مروقين خراپ هند مشه بووينه ، مروقين چاك وباش دنا قدا هند ا بينه . .

وه نه گهر نيكه كى ژى كه لك ستايش ومهدح وسه ناخو بكهت ، بيگومان نه وراست ناكهت و درهوا دكهت .

وه عه ره بيش ده لى : (من مدح نفسه فهو كذاب) . قول مشهور

حاجى وهك دل تو به گريه شويى مه كه وه

ناسكيكه به به زين و هه رانا يه ته گير ديوانى حاجى، ل 64

د قيبره دا حاجى دلى خو ب دلى په زكويشى چواندييه ، كو وه كى په زكويشى ب له زه بو چوون بو كارى خراپ ، واته
كه له كا ب له زه ب من ناهيته گرتن ودهسته سه ركرن .

نه قه ژى ناماژه يه بو په ندا :-

(دل مينشه له شتى پيس ده نيشى)

(دل و نه فس به رده و ام مه يلى بو شتى خراپه)

هه ر وه كى خودى مه زن د قورنانا پيروزدا فه رموويه (أن النفس للأماراة بالسوء) . سورة يوسف ، الاية 53

له تووشى خو م بووه هه رچى تووشى خو م بووه

له ده ستى خو يه تى (حاجى شكايه تى) ديوانى حاجى، ل 167

نيق ديبرا نيكي ل ناقبه ينا هه ر دوو (تووش) دا ، ره گه ز دوزيا ته مام هه يه (تووشى يه كه م) تووره بوون و سه رگه رمييه
(تووشى دووه م) ژى ، ب راما نا ب سه ره ات و تووشى بوون دييت .

وهيمايه بو په ندا :-

بهرو بهرهيڼگت به گريړه داري

به خوت كرديتت بهردت لي باري

يانزي

به دهستي خوم چيم كرد به خوم

بو خه لكي نه زان و ته ماعكار دهگوتري پيرداود مه خموري، گوڤاري كاروان، ژ 1159 ل 111

يانزي

خوم به خوم كرد ، بهرد بارانم كه ن .

نوبالي خوت به نه ستوي خوته

هرل سرفي چه ندي هوزانقاني ب ناف ودهنگ (نه حمهد هردى) هوزانهك بقى ناف و نيشاني ههيه كو دبيژيت :-

به دهستي خوت ، كه جامت خسته سر ليوت غه شيمانه

نهگه رزه ريشي تيډا بوو ، گوناھي خوته بيژانه ديواني نه حمهد هردى، ل (24)

قوطني زه مانه خاليد ناوار بوو ودهكو من

بي قه درو قيمهت و شان ، بي خان و مان و بي نان ديواني حاجي، ل (87)

خاليد : مدهستا وي مه ولانا خالدي نه قشبه ندييه ، كو دمر ب دمر ببوو و ل ديمه شقي پايته ختا سوريي چوويه
بهردنوقانيا خودي مه زن .

بي خان و مان و بي نان " مدهستا زي نهف پهندييه كو دبيژيت:

(بهرد له جي ي خوي سه نځينه)

واته مروڤ بتني ل وهلات و جهي خوب قه در و قيمهت و گرانبهايه .

فهرقي ناكهس له گه ل سهگان ناكهس

ها بهعهكسي بخوينه وه ناكهس ديواني حاجي ، ل (66)

دياره حاجي گه نهك رڤ وكن ل مروڤي ناكهس هه بوويه و ل گه نهك جهاندا ب خراپي به حس دكهت ، وه ناماژهيه بو
وي په ندا مه بهري نهو دياركري ، كو د شيوي هوزانهكا ناميزدا دبيژيت :

نه ناكهسان بكه بهكس

نهكوره ناوان بكه بهرږ

مجلة قهلاى زانست العلمىة

مجلة علمىة دورىة محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانىة الفرنسىة - اربىل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربرىع ٢٠١٩

رقم التصنىف الدولى: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

" حاجى قادر " ل وان جوره كه سان مه ناگادار دكهت ، كو ب هىج شىوهىهكى نىزىكى وان نهكه قىن ، چونكه هدر چهوابىت نهف ناكهسه نابنهفه كهس و خراپىا خو هدر دكهت . بهلى حاجى پشتى فى همى ره شىبىنيه كا بهرچا ف لى دىار دبىت ، چونكه نه م بىن ناگه هدار كرىن ژ بىاو و مروقىن ناكهس ، بهلى مه گوهدارىا وى نه كرىبه ، بهلكى دهسه هه لات زى بىدان ، كو كهس نا نىاسىت كىنه و باب و با پىرىن وان خهلكى كىر ىنه .

ماروماسىن دهبنه نه ژدهرى سه حراو نه ههنگ

دهست و پاى بى سهرو پاى زالمه دهىكهن به وهزىر دىوانى حاجى، ل(64)

واته كهس و كارىن وى دىارنىن و بى نهسل و فهسله و نو كه ره ، ههوه كرىه وهزىرو حوكمى ل ههوه دكهت ، كو كهفتىنه ژىر دهستى و ب كهىفا خو وى چهوا دقىت بى ههوه دهازوت ، چونكه نو كهرو خزمه تكاره فان جوره كهسان ژبلى خراپىى چافهرى هىج تشتهكى دى لى ناكهن .

دهست و پا ، دهست و پى ، خزمه تكار ، نو كه ر دىوانى حاجى ، ل65

كو مه بهستا حاجى " ژفان ههمىان ناكهس و مروقىن خراپىن .

نه نجام

دقى قه كولينييدا ب چەند نه نجامه كين گرنگ ورهسن كه هشتين كو نه قين خوارى نه :-

- 1- حاجى قادر كويى بهرى هه مى هوزانقانه كى ل كورمانجى ژيروو ، پيتهيى وبيايخ ب بهر هه مين نه ده بى فونكلورى دايه و دناق هوزانين خودا بكارنانينه O
- 2- په ندين پيشينان يان كوتنين مه زنان ، هوزانقانى گرنكه كيا كه لهك باش بيدايه بهراور د كه ل بابتهين ديبن نه ده بى فونكلورى ، چونكه وهسا دياره كو نه ف ژانره ناسانتروكاريگه رتره O
- 3- هوزانقانى ب دوو جورا په ند بكارنانيه ، ب شيوى راسته وخوو نه راسته و خو مه بهستا وى يا سه ركهى نه وبوو خه لك مفاى ژى وهر بگرن و وان په ندا زيندوبكه ته قهو هه سترنا وى يا بهرزه بهرامبه ر كه له پوروى نشتيمانى
- 4- نه و په ندين وى بكارنينانين وناماژه پيكرين بشيوه كى زور هوستايانه د هوزانين خودا تيهه لكيش كرينه وهندهك جارا ژى تشت لى زنده كرينه . به لى كارتيكرون ل سه ر راما نا وى نه كرينه ، به لى نياز ا وى نه وبوو پتر راما نا وان ديار و روون بكه ته قهو ودهوله مه ند بكه
- 5- حاجى وهكو كه رسته يه ك په ند ب كارنينايه ژيپخه مه ت تيشكى بهر ده ته سه ر لايه نين جفاكى و سياسى ... هتد ، د اكو ملله تى خو پى هشير بكه ت و راستيا بابته تا بو وان شروفه بكه ت . بقى ژى نه زمونا هوزانا خو پى دهوله مه ند كرينه .
- 6- نه و په ندين حاجى بكارنانين نه گه رل جورين هوزان ناميزيش نه بوون ، كرينه هوزان ودقالبى هوزانيدا قه هاندينه وبشيوه كى هونهرى دارشتينه .

مجلة قهلاى زانست العلمىة

مجلة علمىة دورىة محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانىة الفرنسىة - اربىل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربرىع ٢٠١٩

رقم التصنىف الدولى: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

لىستا ژىدهران

قورنانى پىروژ

1- بزمانى كوردى

أ- كتیبىن كوردى

1- كریم شارهزا، په ندى پىشینان له شىعرى كوردیدا، كۆرى زانىارى كورد، به غدا، سالى 1976

2- د. عىزه دىن مسته فا ره سول، نه ده بى فۆلكلورى كوردى، به غدا، سالى 1970

3- شىخ محمه دى خال، په ندى پىشینان، چاپى دووهم، به غدا، سالى 1971

4- عمر شىخه لالا ده شته كى، په ندى كوردى، چاپى يه كه م، به رگى چوارهم، سالى 2001

5- فؤناد حسىن، نافرهت له هؤنراوهى كوردیدا، به رگى دووهم، سالى 1990

6- كریم شارهزا و حه مبد مىران، دىوانى حاجى قادرى كۆبى، لىكۆلینه وه و لىكدا نه وهى، چاپى كراوه كانى نه مبندارىتى
گشتى رۆشنبىرى و لاوانى ناوچهى كوردستان، به غداد، 1986

7- دىوانى نه حمه د ههردى، رازى ته نىباىى، ناوه ندى چاپه مهنى وراگه ياندىن خاك، چاپى دووهم، سالى 1984

8- حه مبد گهردى، په ندى كوردى له باغچهى گهردى، هه و لىپر، چاپى بخانهى وه زاره تى رۆشنبىرى، سالى 2006

ب- گۆفارىن كوردى

1- به دران نه حمه د حه بىب، په ندى پىشینان و قسهى نه سته ق و نىدوىمى كوردى، گۆفارى كاروان، ژماره 93

سالى 1992

2- پىرداود مه خمورى، مرؤف و ده ورو بهر له په ندى و كىنايهى كوردیدا، گۆفارى كاروان، ژماره 159، سالى 2001

مجلة قهلاى زانست العلمية

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية - اربيل، كوردستان،
العراق

المجلد (٤) - العدد (٢)، ربيع ٢٠١٩

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6566 (Print)

3- ههردهويل كاكه يى ، په ندى پيشينان وقسهى نهسته قى دهقهرى كهركوك، گوڤارى ناسوى فولكلور، ژماره 22 سالى
2006

4- مه نصور مه معروف ، په ندى پيشينان له دهقهرى گوڤارنه تى ، گوڤارى خازر ، ژماره 4 ، سالى 2003

2- ژيديرين عه ره بى

1. محمد توفيق وردى، نماذج عن التراث الشعبى الكردي، محمد توفيق وردى، نجف، 1975.
2. الشيخ محمد بن صالح العثيمين، بلوغ المرام من ادلة الاحكام، كتاب جامع ، باب الادب

ملخص

الحكم والامثال في شعر حاجى قادر الكويي

احتل ادب الفلكلور مكانا متميزا في تاريخ الادب الكردي لكونه ادب غزير الانتاج وغني في فروعته. لذانجد ان أكثرية شعراء الكرد استفادوا من هذا التراث القديم.

ويعد حاجى قادر من الشعراء المعروفين في هذا السياق لاسيما استخدام الامثال بشكل بارع وملفت للنظر وفى مكانة المناسب، ويتبين خصوصية الشاعر فى اختياره المتنوع لهذة الامثال، ولتوضيح ذلك تطرقنا فى هذا البحث الى كيفية استخدام هذة الامثال بشكل مباشر وغير مباشر فى اشعاره بنماذج من الابيات الشعرية التي تضمنت ذلك .

Abstract

Proverbs and Sayings in the Poetry of Haji Qadir Alkoy

The literature of folklore occupies a prominent place in the history of Kurdish literature because it is a literature of full of production, so we find that the majority of the poets of the Kurds benefited from this legacy. Haji Qadir is considered one of the most famous poets in this context, especially his use of proverbs in a remarkable way and in his rightful place. To illustrate this, we discussed in this research how to use the proverbs directly and indirectly in his poems, with examples of poetic verses that included it.